Előszó az emlékeimhez

Talán ezek a történetek is kicsit olyanok, mint a primitív művészet alkotásai, vagy a gyerekrajzok – egyszerűnek primitívnek tűnhetnek, de ez egy egyféle gyermeki igazság .

De mégsem az a fontos, hogy tökéletesek legyenek, vagy hogy minden részletük pontosan úgy történt-e, ahogy most le tudom írni őket. Hanem az, hogy amikor valaki elolvassa, eszébe jusson róluk valami a saját életéből. Ezeket az emlékeimet mégis csak idős fejjel írom, hiába hivatkozom a második gyerekkorra kilátszik belőlük a meglett ember. Ezért néha elrejtek bennük apró műszaki vagy életviteli tanácsokat, ezekért elnézést kérek – nem bírom megállni.

A gyermekkorom boldog volt, hogy miért és hogyan ahhoz el kell olvasnod a buta de legalább rövid történeteimet. Csak néhány jellemző pillanatot írok le, nem festem túl sem a környezetet sem az emberek jellemét – legyen ez az emlékeim kifestőkönyve, csak a körvonalakat adom, színezd ki saját álomszíneiddel, legyen belőlük Benned novella, regény, bármi, nekem csak ennyire tellett.

Egy fekete tejeslábos, egy piros kerek asztal, néhány összetolt szék – és egyszer csak előjön egy régi nyár, egy testvér, egy játék, egy elfelejtett történet.

Talán nem is az emlék a mű, hanem amit az emlék elindít bennünk.

A ház

A szüleim mindketten orvosok voltak. Anyám rendelőintézeti orvosként dolgozott, apám pedig az egyetemi klinikán volt előadó orvostanár.

Debrecen legszebb modern bérházában, az Alföldi Palotában laktunk. Gyönyörű lakásunk volt, a főtérre néző erkéllyel. Talán éppen ez volt a baj. Az emeleti erkély nem nagyon volt összhangban a bátyámmal, aki mozgékony, kíváncsi és a félelemmel is dacoló gyerek volt.

A szüleim ezért úgy döntöttek, hogy családi házat vesznek.

Megvették a legszebb házat a Nagyerdő, az Egyetem és a Klinika közelében.

A ház hatalmas telken állt, és annak idején minden luxussal ellátott épület lehetett. A háború óta azonban üresen állt, és ez alaposan meglátszott rajta. A kertbe becsapódott bomba az ablaküvegek jó részét kifújta, az épület állapota leromlott.

Azért maradt üresen, mert a házban korábban a vele srégen szemben működő műkőgyár tulajdonosa lakott. A háború és az üldöztetés elől azonban elmenekült, és többé nem tért vissza.

Az én első emlékem maga a ház.

Amikor először megnéztük, az utcán sétáltunk végig, én pedig egy gyerekjátékot tologattam egy téglából rakott kerítésalapon. Ekkor már elmúltam négyéves.

Apám hamar hozzáfogott az üvegezéshez, és lassan lakhatóvá tette a szobákat. A parkettát felgyalulták. Az egyik szoba közepén volt egy nagyobb kiégett rész, azt a mesterek kijavították. Valószínűleg még a katonák raktak ott tüzet a háború idején.

A bomba a kertben lévő kis medencét is kimozdította a vízszintes helyzetéből. Úgy maradt örökre.

Én nem tanultam meg az üveges mesterséget.

De láttam, hogy meg lehet csinálni.

És talán ez volt a fontos.

A példa, hogy amit meg lehet csinálni ahhoz érdemes hozzáfogni.

Apám és a ház

Apám hamar birtokba vette a házat. Amihez iparos kellett, ahhoz hívott iparost, de az ablakkeretek festését saját hivatásának érezte. Talán azért is, mert már fiatal korában festegetett, rézkarcot készített, sőt még egy érmet is mintázott. Szerette a művészetet, és a nagy festők nyomán úgy dolgozott, mint a profik a vásznon: terpentinnel és lenolajjal.

Reálgimnáziumba járt, orvos lett, de a mérnöki gondolatok egész életében kísértették. A debreceni egyetem tudós tanára volt, végzős egyetemistaként már oktatott, és ezt még nyugdíjas kora után is folytatta.

Amikor az ablakok rendbe jöttek, következett a kert. Munka után mindig locsoltunk. A kerti cső nem minden csapra illett, külön tudomány volt a hollandi anyát megfelelően felcsavarni. A házat kétféle futónövény borította be, mi általában mindkettőt csak vadszőlőnek hívtuk.

Apám valahogy megelőzte a korát. Azt vallotta, hogy minden falevél és minden fűszál hasznos: oxigént termel és megköti a port. Ezért ha valami kinőtt a kertben, azt hagyni kellett, mert nyilvánvalóan jól érezte ott magát. Ha pedig mi ültettük, akkor természetesen ugyanúgy gondozni kellett.

Egyszer észrevettük, hogy egymáshoz egészen közel két kis fa hajtott ki: egy akác és egy madárcseresznye. Gondoltuk, versenyezzenek. A verseny azóta is tart. Nemrég műholdképen láttam a kertet, és kiderült, hogy még mindig nem dőlt el: két hatalmas fa áll ott, szorosan egymásba fonódva.

A sárga bicikli

Még hatéves sem voltam, amikor beírattak az iskolába.

Nem volt ebben semmi különös. Az iskola éppen a házunkkal szemben állt, ennél közelebb aligha találhattak volna. Csakhogy az iskola akkor még nem volt kész. Tatarozták, ezért egy hónapig a Debreceni Tudományegyetemre jártunk.

Minden reggel végig sétáltunk a Sugárúton.

Az egyetem számomra persze nem tudományegyetem volt. Inkább valami nagy és idegen hely, ahol a felnőttek fontos dolgokat csináltak, mi pedig az aula melletti kis termekben kaptunk helyet.

Arra már nem emlékszem, mit tanultunk ott.

De emlékszem egy biciklire.

Sárga volt. Egy kislányé.

A kislányra egyáltalán nem emlékszem. Nem tudom, mi volt a neve, milyen volt az arca, a haja, vagy hogy beszéltem-e vele valaha.

A biciklijére viszont a mai napig emlékszem.

Nagyon tetszett.

Nem tudom, miért.

Talán azért, mert sárga volt. Talán azért, mert az enyém nem volt. Talán egyszerűen csak megláttam, és valami megmozdult bennem: **ilyen kellene nekem.**

De soha nem mondtam senkinek.

Aztán az iskola elkészült, visszaköltöztünk a szemközti épületbe, és az élet ment tovább.

A kislány eltűnt az emlékezetemből.

A sárga bicikli nem.

Évek múlva aztán egyszer csak eljött az én biciklim ideje is.

Új volt.

Fekete, fehér díszítéssel.

Nem ezt képzeltem annak idején.

De az igazsághoz tartozik, hogy nem is kértem.

A bátyám kapott egy használt biciklit, és úgy látszik, ha már ő sorra került, én sem maradhattam ki.

Megkaptam hát az enyémet.

És örültem.

A színe sem zavart.

Így lett biciklim.

Nem sárga.

Fekete, fehér díszítéssel.

A sárga bicikli pedig ott maradt valahol a régi egyetemi termek, a Sugárút és a hat év alatti kisfiú emlékei között.

És talán ez a legkülönösebb az egészben:

olyan biciklit soha nem kaptam, mégis arra emlékszem a legjobban.

Az első biciklim

Jó ismerősünk, vagy talán távoli rokonságban álltunk egy családdal, akik Budapesten, a Gellért-hegyen laktak. Később, amikor a Balatonra indultunk nyaralni, többször is megszálltunk náluk. Az ő pincéjükből került elő az a bicikli, amelyet a szüleim a bátyám részére megvásároltak.

Maga a bicikli jó állapotban volt, az enyhe rozsdásodástól eltekintve. A márkája Torockó volt, amit a vázon lévő színes kis embléma hirdetett. A gumi kifakult piros színű volt, de még használható. Régi, gumiperemes típus: a külső gumi mindkét oldalán kidudorodó gumiperem futott körben, ez kapaszkodott bele a kerékabroncs hornyába.

A küllők feszesek voltak, de rozsdásak. Az én feladatom lett, hogy egy darab smirglivel lecsiszoljam őket – háziszolgai minőségemben, a nagytestvér kifejezett kérésére.

Hogy rend legyen, én is megkaptam az első biciklimet: gyári újat, feketét, fehérre festett díszítéssel.

Ezen tanítottak meg biciklizni. Később a ház mellett, a hinta körül kialakult egy kis körpálya, ahol a végtelenségig róttam a köröket. Vagy a ház melletti járdán elmentem az utcai kiskapuig, aztán vissza. A kiskapunak addig semmi haszna nem volt, mert a kerítésen átmászva közlekedtem.

A biciklihez persze szerszámok is tartoztak. A nyereg és a kormány magasságát időnként állítani kellett, a kerékcsavarokat is meg kellett húzni. Ehhez villáskulcsok kellettek. Szóval a biciklizéshez nemcsak biciklizni kellett megtanulni: lassan minden egyébre is rá kellett jönni.

Most már birtokba vehettük a Sugár utat, majd a Nagyerdőt is.

Érdekesek voltak az erdei kirándulások. Volt egy hely a földúton, egy mélyedés, egy nagyobb kátyú, amely az évek során valóságos picike tóvá alakult. Kákával, sással, a víz felszínén békalencsével. Nekem csoda volt: egy természetes víz Debrecenben.

Egyszer egyedül indultam neki az erdőnek, és meglepő helyre jutottam. Sötét, sűrű erdő volt, magas fákkal, és a fák törzséből mindenfelé arasznyi tövisek álltak ki csokrokban.

Megijedtem. Főleg a sötétség és a magas fák miatt. Rossz érzés fogott el, és igyekeztem vissza a nyiladékhoz, ahol újra volt fény és tér.

A bicikli akkor még csak egy bicikli volt. De vele együtt egyszer csak nagyobb lett körülöttem a világ.

Anyámról

Mint írtam, anyám tele volt szeretettel, humorral és optimizmussal. Persze egy kis kivagyiság is belefért.

Talán ez is vezetett ahhoz, hogy hatszobás, hallos családi házat vettek, nagy és kis medencével a kertben – ahogy mi hívtuk őket. Két szakorvosi vizsgája is volt, Egerben, az Angolkisasszonyoknál pedig megtanult főzni, varrni és zongorázni. Mivel mindezek mellett szorgalmas is volt, joggal tartotta magát egy kicsit különb embernek. Ezt azonban csak nekünk mondta, talán azért, hogy majd annak idején eszünkbe se jusson nem továbbtanulni.

Anyai nagyanyám Kisvárdán élt, és mind a hét gyermekének diplomát szerzett. Így sok unokatestvérem volt, bár sajnos már csak néhányan élünk.

Én ezeket az életutakat nem követtem. Ma már sajnálom. Akkor azonban lekötött a saját világunk: a ház, ahol szinte mindent lehetett csinálni. Különböző helyeken műhelyeket létesítettünk, bicikliztünk, motoroztunk, autót vezettünk, fürödtünk a saját medencénkben, még solymászattal is foglalkoztunk. Nem éreztük különösebben szükségét más külső kapcsolatoknak.

Persze mindezt gondozni is kellett. Az öreg kutyától kezdve az itt-ott előkerülő háziállatokig mindig akadt valami, amivel foglalkozni kellett.

A hétvégi sütés-főzésbe engem is bevont édesanyám. Ilyenkor én voltam a kukta. A diótorta receptje ma is itt van a fejemben: ahány sárgája, annyi evőkanál liszt, cukor és darált dió, aztán a felvert tojáshab és a reszelt citromhéj. Mehetett is a kivajazott formába.

Én vertem fel a habot, és fél diókból díszeket készítettem olvasztott cukorban.

Anyám csodás süteményeket sütött ünnepi alkalmakra: linzer kiflicskéket, pozsonyi kifliket, pitéket és rácsos, lekváros süteményeket.

Egyszer egy tál almáspite várta a sorsát a spájzban. A bátyám azonban ahelyett, hogy megevett volna két szeletet, mind a tíz szeletből lecsípett egy keveset. Jellemző volt rá: mindig túlszervezte a dolgokat.

A hétköznapok persze mások voltak. Anyám sokszor nyolc után ért haza. Ilyenkor megvártuk a vacsorával, és amikor belépett, mi volt az első kérdésünk:

– Anya, hoztál valamit? És mindig hozott.

Kis műanyag dobozokat, rózsaszín fogászati viaszlapokat, vagy bármit, amiről azt gondolta, hogy egy gyereknek jó lehet. Mi pedig örömmel rakosgattuk őket, és törtük a fejünket:

Vajon mit lehetne belőlük csinálni? Gyönyörű idők voltak.

Anyám vidáman tért haza akkor is, ha a betegeitől kapott néhány tojást, és azok törötten érkeztek meg.

A környezet

Gyerekkori történeteim az ötvenes évek elején játszódnak. Sajátos viszonyok uralkodtak akkor. Új foglalkozások, új státuszok keletkeztek.

Ilyen volt a **tömbbizalmi**. Ez a besúgó hivatalos változata volt: minden ügyben kikérték a véleményét. Nézőpont kérdése: hivatalosan ügynök, másfelől besúgó. Hivatalosan ítéletvégrehajtó, a Mikulás pedig lehet maszekban csak egy cukrosbácsi.

A körbe bevonták a házmestereket is. Szegény, kiszolgáltatott embereknek inkább hatalmat adtak élhető viszonyok helyett.

Nálunk a tömbbizalmi néha becsengetett, hogy jelenteni fogja a járda állapotát. Ennek ellenszere az volt, hogy apám némi pénzért megbízta a sepréssel. Így legalább volt mit jelenteni.

Aki értett a gazdálkodáshoz, és még szerencsés is volt, elnyerhette a **kulák** státuszt. Ha pedig ezt jól csinálta, kitelepített lehetett belőle, és élvezhette egy hortobágyi juhakolban a neves, nem kívánt régi értelmiségiek társaságát.

Ezt onnan tudtam meg, hogy titkos dolog volt: apámat, mint orvost, nagyritkán oda hívták segíteni. Gyerekként persze nem tudtam pontosan, miért volt mindez titkos. Csak azt tudtuk, hogy bizonyos dolgokról nem beszélünk.

Csendben hallgattuk azért a Szabad Európát is.

Egyébként is óvatosnak kellett lenni. A nagy medencében például csendben kellett pancsolni, viháncolni, fröcskölni, vízre bocsátott mosóteknőkkel tengeri csatát vívni.

Nem volt egyszerű.

Azért volt ez különösen fontos, mert a ház kiválóan alkalmas volt egy óvoda számára. Az államosítások korát éltük. A nagy lakásokat vagy elvették, vagy társbérletté alakították.

Ez csak az íróknak és humoristáknak lett aranybánya. Mint minden nyomorúság a Földön: háború, katasztrófa vagy bármi más, ami az embernek szenvedés, az az írónak néha kitűnő alapanyag.

A **HÁZ-ra**, a mi házunkra is ez várt.

Apám ezért védekező állásba vonult. Valami béketanácsi szereplés, majd szakszervezeti munka, később a Marxista Esti Egyetem hallgatója lett. Nem tudom, ezek közül melyik mennyit számított, de apám láthatóan igyekezett megtalálni azt a helyet, ahol a rendszer őt és a házat is békén hagyja.

Mivel minden orvos hivatalból tartalékos tiszt volt, őt is a döntő pillanatban behívták katonának. A munkából nem, de onnan már ötre hazajött, és kivitt minket a strandra.

Boldog idők voltak.

Egy szolgálatban álló katona házát mégsem lehet csak úgy elvenni.

Ezt megúsztuk.

De a szuterénban lévő személyzeti lakásba beköltöztettek egy szegény munkáscsaládot.

Így már nem voltunk olyan egyedül.

A babakocsi

Egy régi babakocsi kerül elő a pincéből, nyitott úgy is mondták, hogy sport kocsi.

Persze kezdettől a bátyám ötlete volt, hogy ezzel kezdjünk valamit.

Először a kerti járdán húztuk egymást, de annak mosott kavicsos felszíne volt ezért kissé döcögött. Majd kivonultunk a Sugár útra, a finom aszfaltra.

Akkoriban a forgalom főleg stráfkocsikból állt, amik szenet vagy fát vittek a környező házakhoz. Tíz-tizenöt taxi és néhány vállalati személyautó közlekedett, néha ki lehetett volna feküdni az úttestre.

A nagy ötlet abból állt, hogy kössük a babakocsit a szekér után - a kocsis úgysem lát minket olyan alacsonyan. Működött a dolog mígnem egy akció félresikerült - kiborult a babakocsi "gyerekkel" együtt, pont velem.

Kerek horzsolás lett bal csuklómon mint egy alig látható karóra.

Másnapra azonban a seb gyógyulás rendje szerint egyre sötétebb lett a folt, VARRASODDÁS MEGINDULT, tovább nem lehetett titkolni.

Nem dicsértek meg érte, de egy darabig viseltem a barna karórámat.

Apám intelmei

Apám intelmei olyan hasznosak voltak, hogy még most, a második gyermekkorban is eszembe jutnak néha. Olyannyira hasznosak, hogy akár óriásplakátokra is kívánkoznának. Például: ne lépj takarásból, egy busz mögül az úttestre, vagy ne ugorj fejest ismeretlen vízbe. És még sok hasonló, aranyat érő tanács.

A háború idején apám a klinika szolgálati lakásában lakott. A katonai vezetés akkoriban összegyűjtötte Debrecen személyautóit, apámét is. Valamilyen megfontolásból a klinika mellett helyezték el őket. Nem tudom, milyen katonai célt szolgált ez az intézkedés, de a végeredményét ismerem: amikor bombatalálat érte a telepet, az autók mind odavesztek.

Ha az volt a cél, hogy a járműveket biztonságba helyezzék, az intézkedés éppen az ellenkezőjét eredményezte. Ha pedig a bombázók felderítése volt ilyen pontos, akkor a klinika mellett összegyűjtött autók sem maradhattak észrevétlenek. Persze nem tudom, mi alapján választották ki a célpontot, de a történet számomra azóta is példája annak, hogyan válhat egy nagy gonddal megszervezett intézkedés önmaga ellen forduló, fölösleges veszteséggé.

Apám szerencsére időben lement az óvóhelyre. Amikor a bombázás után feljött, érdekes látvány fogadta: a kamrában lógó szalonnát mélyen átjárták az üvegszilánkok.

Meg is született egy újabb intelem: légiriadó esetén kerüld az üvegablakot!

Ez nálunk szerencsére nem hozott gyakorlati hasznot.

Az amerikaiak Debrecent is bombázták. Emlékeim szerint a főutcát követve haladtak végig, és a Nagyállomás volt az egyik fő célpont. Az állomás olyan súlyosan megrongálódott, hogy még tíz évvel később is romos volt.

Apám előrelátó ember volt, és valahogy sikerült egy-két láda konzervet beszereznie, amelyeket egy félreeső helyen tárolt el. Mi persze kutattunk, kerestünk, és végül megtaláltuk őket.

A tejkonzerveken volt címke. Megkóstoltuk a tartalmukat: finom, édes volt, mint a méz. Nagyon ízlett. Felbátorodva kinyitottunk egy nagyobb, sötétszürke, hengeres konzervet is. Szeletelt ananász volt benne. Ez is finomnak bizonyult.

Ezen a nyomon indultunk tovább, némi csavarral. Találtunk egy másik, szintén címke nélküli, sötét színű nagyobb szögletes konzervdobozt, és azt is kinyitottuk. Ezúttal csalódtunk: darált hús volt benne.

Mit kezdjünk vele?

Úgy gondoltuk, megkérdezzük a szakértőt. Behívtuk hűséges kutyánkat, Ügyest, aki a problémát a maga módján megoldotta: megette az egészet.

Vajon nem lenne hasznos intelem, hogy a címke nélküli konzervekkel vigyázni kel

A Ház fűtése

A Ház nagy volt és hideg. Apám védekezett ellene: falvédő szőnyegek kerültek az ágyak mellé, takarók a dupla ablakok közé, sok függöny a nem használt ablakokra, a leeresztett fa redőnyök pedig kívülről védték a meleget. De mitől lett meleg?

Apám rakatott egy új cserépkályhát a nagyszobába, ahol addig nem volt. A vele egybenyitható másik földszinti szobában már állt egy cserépkályha. Ezeket nap mint nap befűtöttük.

Reggel kivittük a hamut, fát hasogattunk, és szenet hoztunk a pincéből. A fából kis várat építettünk. Újságpapírral kellett meggyújtani, de úgy, hogy maradjon hely újabb papíroknak, amelyeket még alá lehetett dugni. Addig csináltuk, amíg a fa rendesen lángra nem kapott. Ekkor óvatosan széndarabokat helyeztünk a tetejére, és máris kész voltunk.

Később, amikor nagyobb lettem, iskola után mindhárom kályhában végig csináltam ugyanezt. Élveztem, örültem, hogy hasznos vagyok, és közben kísérleteztem is. Az izzó parázson ólmot, sőt alumíniumot is olvasztottam egy kis vastégelyben, ami valójában egy biciklicsengő fedele volt.

Jól megvoltam ezekkel, nem vártam dicséretet. Volt időm, mert tanulni csak a legszükségesebbet tanultam. Sokszor megéltem az órán hallottakból.

A Ház eredetileg gravitációs központi fűtéssel volt ellátva. A kazán a pincében állt, a karvastagságú csövekben pedig a fűtővíz szivattyú nélkül, önerőből áramlott. A kazánból kilépő forró, apró gőzbuborékokkal telített víz könnyebb volt, ezért fölfelé törekedett, a lehűlt víz pedig visszafelé indult a kazánhoz. Akkoriban ezt még nem így magyaráztam magamnak, csak azt láttam, hogy a rendszer működik.

A kazánt szénnel kellett táplálni. Volt egy ideig egy fűtőnk is, az öreg Guszti bácsi. Ő mozdonyvezető volt, így közelről ismerte a kazánfűtés minden csínját-bínját. Ezermester is volt, például megjavította a tologatós kézi fűnyírónkat.

Egyszer azt mondta nekünk, gyerekeknek, hogy még sok nagyon jó dolog vár ránk. Ehhez azonban fel kell nőnünk, hogy megértsük.

Amikor először próbáltuk használni a központi fűtést, nagy csalódás ért bennünket. Több radiátor csepegett, a lemezradiátorok főleg alul rozsdásodtak át. Valamit mindig alájuk kellett tenni.

Ez a probléma soha nem oldódott meg tökéletesen. A kazán fűtésébe azonban később én is beletanultam, kísérleteztem, és hasznosnak éreztem magam.

A szén

Rendszeresen rendeltünk szenet és némi fát a ház téli fűtésére. Legtöbbször a stráfkocsiról az utcai kiskapu elé, félig a járdára tolták le az általában negyven mázsa szenet. Ezt bátyámmal talicskával hordtuk be a ház mögé, ahol a pinceablakon le tudtuk lapátolni.

Ez rendszeresen így működött, még akkor is, amikor a kert végébe öntötték le a szenet.

Egyszer azonban egyedül maradtam a problémával. Megemlítettem a barátomnak, Csabának, és legnagyobb örömömre elvállalta, hogy segít. Időben megérkezett, és vidáman tologattuk a szenet. Közben sokszor meglátogattuk a kis körtefánkat is, hogy szedjünk néhány apró, de annál édesebb körtét.

Szüleim természetesnek vették, hogy a szén előbb-utóbb a pincében lesz. Nem járt érte ajándék, de még különösebb köszönet sem. Mindenki tette a dolgát.

Valahogy ugyanolyan egyszerűen viselkedett Csaba is. Jött, segített, aztán ment, mintha ez lenne a világ legtermészetesebb dolga.

Nekem mégis olyan jól esett. Talán ezért lett belőle máig kedves emlék.

Utóirat: Csaba csodálatos ember volt, fiatalon már zseniális nagy tudású madarász lett, később több kisebb kalandunk volt együtt, én csak műkedvelő biológus voltam, de Ő nagy ember lett. Később a Hortobágyi Nemzeti Park igazgatója volt.

Élet a medencében

Igazi csoda volt a kerti medence. Éppen jó méretű volt nekünk, gyerekeknek: talán három és fél méter széles és öt méter hosszú lehetett. Az egyik sarkában betonlépcső vezetett a vízbe, mellette, a parton egy működő szobrocska állt: egy nagy kőgolyón ülő kislányt formázott. A medence másik végén, középen volt a lefolyó nagy kerek nyílása, ide nagy fa dugót kellet faragni, mert a tavalyi általában eltűnt.

Bár nálunk drága volt a víz – ha jól emlékszem, egy köbméter egy forintba került, míg Pesten ennek körülbelül a fele –, nyaranta időnként mégis megengedték, hogy legalább félig, úgy hatvan centiméter magasságig feltöltsük. A kerti csapból töltöttük a medencét, a locsolócsővel, a vízcsap a közelben volt. Ilyenkor fa mosóteknőket bocsátottunk vízre, és ádáz tengeri ütközeteket vívtunk, ahogy azt már korábban is megírtam. Vigyázni kellett, hogy ne legyünk zajosak, mert a házunk államosítása ott lebegett a fejünk fölött.

Szűrők és szivattyúk akkoriban még nemigen voltak divatban. Ahogy telt az idő, a medence élővilága – legnagyobb örömünkre – egyre gyarapodott.

A mélyben csíborok jelentek meg, és egy másik víz alatti ragadozó is, amelyről akkor azt gondoltuk, hogy igazi kétéltű: hiszen nemcsak úszni, hanem repülni is tudott.

A víz tetején szaladgáló vízipókok, vagy a felszín alatt pipáló szúnyoglárvák tömege szintén elbűvölt bennünket. Később már ebihalak és békák is megjelentek.

Ekkor azonban már le kellett engedni a vizet, és újra csak néhány centimétert engedhettünk a medencébe. Ennek is megvolt a maga varázsa. A nagy betonfelületen csak vékonyan állt a víz, és hamarosan felfedeztük, hogy ide járnak inni a méhek és a darazsak.

A darazsakat így könnyű volt elpusztítani.

Az előző este rabul ejtett sündisznó, amely egyáltalán nem akart velünk szóba állni, mégiscsak elfogadta az agyonnyomott darazsat. Majd nagy csámcsogással elfogyasztotta.

Szép idők voltak.

Csak később, amikor már felnőttünk, tudtuk meg, hogy a sündisznó kedvesnek hitt röfögése tulajdonképpen inkább az asztmás ember zihálására hasonlít: tüdőbetegség jele, amelyet egy parazita is okozhat.

Akkor ezt még nem tudtuk. Nekünk csak egy különös, kedves kis állat volt, amely megette a darazsat.

Utóirat: A medence télen is élt: akkor apró rőzsetüzeket gyújtottunk Jancsival az épp idelátogató unokatestvéremmel – remek alkalom volt a divatos kisipari benzines tűzköves öngyújtóink összehasonlítására. Ezek fényes sárgaréz műremekek voltak, nem győztük tisztítani. Egyébként a Jancsi édesapja egyházi ember volt, édesanyja, anyám testvére pedig tanárnő – abban az érában nehezen kaptak állást. Az apát hamar elvitte a gyomorfekély, ami népbetegség volt – mára hála a megelőző gyógyszereknek szinte eltűnt.

Jancsi boldog fiatal lehetett, Budapesten élt, sportolt: bokszoló volt, majd fogorvos lett, végül alkoholista – mindezt az önfeledt életet irigyeltem tőle, kivéve azt hogy réges-rég meghalt, egyidősek voltunk.

Győrfi Józsi bácsi

Győrfi Józsi bácsi volt a tanítónk, talán másodikos lehettem. Szikár, ősz hajú, pedáns öregúr volt, egyszerre barátságos és tekintélyt parancsoló. Talán azért is, mert nem volt ritka, hogy időnként kiérdemeltünk egy-egy körmöst a fa vonalzóval.

De nagyon szeretett mesélni, és mi nagyon szerettük hallgatni.

Egyszer arról mesélt, hogy az Alpokban olyan magas hegyek között autóztak, hogy az út a felhők fölé emelkedett. Egy debreceni gyereknek ez maga volt a fantasztikum. A felhők addig fölöttünk voltak, elképzelni sem tudtuk, hogy egyszer majd mi kerülünk föléjük.

Máskor a híres tokaji aszúról mesélt. Azt mondta, hogy a szőlőt sokszor még a hó alól is szedik, és abból olyan bor készül, amelyik szinte olyan, mint a lekvár.

Mi ezen is meglepődtünk. Hogy a bor milyen, az nem volt különösebben fontos. Ha lekvár, hát lekvár. De hogy a szőlőt a hó alól szedik – az már valami egészen különös dolog volt.

Aztán voltak a tollbamondások.

Amikor valaki elkészült, a füzetével együtt szép sorban kiment a katedrához. Egyszer már majdnem ott álltam, amikor észrevettem, hogy egy, csak egyetlenegy pont hiányzik az utolsó mondat végéről.

Nem volt könnyű a helyzet. Az első padokban a lányok ültek, így csak tőlük kérhettem egy tollat.

Kértem, kaptam.

Mártottam, pontoztam.

Megkönnyebbültem.

És egy pillanatra megszerettem a kislányt az első padban.

Józsi bácsi nemcsak tanított bennünket, hanem valahogy a világot is nagyobbra nyitotta előttünk. Bár akkor ezt természetesen még nem tudtuk.

És persze ő is belekerült az ellenőrző füzetem történetébe.

Egyszer beírt valamit az ellenőrzőmbe, amitől anyám valószínűleg kissé megijedhetett. A bejegyzés ugyanis így szólt:

„A fogam rendben van, sem hidegre, sem melegre nem reagál.”

Mint később kiderült, anyám volt a fogászaton.

Én pedig ott álltam a magam ellenőrzőjével, és fogalmam sem volt, hogyan kerülhetett bele az én füzetembe az ő foga.

A dinnyeföld

Hatalmas telken állt a ház. Szabályos téglalap alakú volt, az első felén maga a ház állt, körülötte parkosított kerttel. A hátsó részt egy hosszú nyárfasor osztotta ketté. Az utcához közelebb eső része valamikor konyhakert lehetett, a fasor túlsó oldalán pedig egykor teniszpálya volt. A kert legvégében állt a garázs, rendes, kis téglából épült épület.

A konyhakerttel mindig akadt tennivaló. Tavasszal illett felásni, bevetni, aztán locsolni. Csakhogy nagy, üres terület volt, mindössze a kerítés mentén sorakoztak bokrok.

Anyám mindig kedvesen bánt a betegeivel. Meg szokta kérdezni tőlük, mivel foglalkoznak.

Történt egyszer, hogy a beteg elmondta, hogy ő cukrász üzemben gyönyörű süteményeket készít – anyám rávágta: szeretném én azt látni! Meg lett az eredménye kaptuk egy pár süteményt, és az illető elmondta: Drága nagyságos asszonyom, ne tessék gondolni, hogy a cukrázdában a barna színű süteményekben kakaó van, sajnos nincs. Akkor a kakaó ritka kincs volt.

Máskor egy idősebb úr valószínűleg azt mondta neki, hogy szeret kertészkedni, ezzel meg is hívta: jöjjön el hozzánk, és beszéljen velem.

El is jött. Biciklin érkezett, vastag szemüveges, kedves öregúr volt, a biciklijén egy két alkatrész fadarabbal volt gondosan pótolva. Azt mondta:

– Amit te szeretsz, azt fogunk vetni.

Én pedig megmondtam, hogy amit nagyon szeretek, az a dinnye.

Így lett dinnyeföldünk.

Időnként eljött, és együtt műveltük a földet. A dinnyék szépen növekedtek, legalábbis eleinte úgy látszott. Csakhogy valahogy nem akartak rendesen beérni. Többségük kicsi maradt, amelyik pedig nagyobbra nőtt, az sem lett igazán élvezhető.

Sokféle magyarázat született. Talán a nyárfasor nem tett jót nekik. Talán valamilyen kártevő támadta meg őket. Talán egyszerűen nem ez volt a megfelelő hely.

A végén beláttuk: a dinnyeföldnek a mezőn, a dinnyeföldön van a helye.

A konyhakert pedig maradt annak, aminek lennie kellett.

Az orgonás

A ház Debrecen egyetlen dombján áll. A kis szintkülönbséget egy szilakert hidalta át. Itt az évelő növények, például a kokárdavirágok, minden különösebb gondozás nélkül kihajtottak.

Nevezetes része volt a kertnek az orgonás is, az utcákkal határolt sarokban. Minden május elején virágzott.

Abban az időben nagy kultusza volt a május elsejei felvonulásnak. Ennek megfelelően minden évben, az ünnepet megelőző éjszakán, valaki lelophatta volna az összes elérhető orgonát – mert reggelre valóban minden évben eltűnt.

Meg akartuk akadályozni. Ötlet volt számtalan: csengőt szerelni, a kutyát odakötni, szögesdrótot húzni. Semmi nem használt.

A rejtély csak sok év múlva oldódott meg.

Már gimnazista voltam, amikor meghívtam magamhoz az egyik osztálytársamat. Valamit vettem tőle. Amikor megérkezett, körülnézett, majd azt mondta:

– Én már jártam itt.

Kiderült, hogy éveken át innen vitték az orgonát.

Érdekes módon ők a város másik végén laktak.

Borbála nagyanyám

Nem sok kapcsolatunk volt, pedig igazi tyúkanyó típusú nagymama volt. Mind a hét gyermekének diplomát szerzett, és vallásos neveltetést biztosított számukra. Ő maga Kisvárdán élt, de mindenkit számon tartott, és igazi vidéki süteményekkel teli csomagokat küldött akkor már többnyire családos gyermekeinek. Ezt én is nagyon élveztem.

Amikor csak láttam, csupa szeretet, kedvesség és gondoskodás sugárzott idős, ősz hajú, szemüveges alakjából. Távolról is próbálta hívő életre indítani unokáit.

Én messzebb éltem, de több gyermeke Nyíregyházán alapított családot, velük szorosabb kapcsolatot tudott tartani. Néha mi is eljutottunk egy-egy családlátogatásra Nyíregyházára, az unokatestvéreimhez, és őt is meglátogattuk. Kirándulás, játék, sütemény – ennyi maradt meg leginkább ezekből az alkalmakból.

Az egyik unokatestvérem sokáig őrzött egy korai magnetofon felvételt az ő énekével, kár hogy már nincs meg. A hét gyermekből egyet fiatalon elvitt a tüdőbaj, Cirmikét, anyámnak és a többieknek viszonylag szép teljes élet adatott meg.

Sajnos kevés időt töltöttem vele, és az unokatestvéreimmel is. Akkor jól megvoltunk a magunk szemétdombján. Ma már sajnálom.

Jolán nagyanyám

Jolán nagymama, apám édesanyja, rövid ideig – haláláig – nálunk lakott a házban.

Az emelet négy szobából állt. Volt ott egy fürdőszoba, amely szükség esetén teakonyhaként is szolgálhatott, egy kis WC és egy gardróbszoba is. A nagymama szobája az emeleti előtérből nyíló, közepes méretű, külön bejáratú szoba volt, párnázott ajtóval. Később tudtuk meg, hogy a hangszigetelésre egy sérült gyermek miatt volt szükség.

Jolán korán elvált nagyapámtól, majd újra férjhez ment a debreceni gázgyár egyik vezetőjéhez. Akkor még ott is szénből állították elő a városi gázt. Apám viszont nagyapámhoz került, ő gondoskodott róla.

Jolán néniről csak hallomásból tudom, hogy nagy gazdasszony volt. Ha meghívott egy társaságot, előfordult, hogy a vendégek még délután négykor is az asztalnál ültek. Takaros háza volt a város szélén. Ő úgy mondta: „Egy gyémánt a szemétdombon."

Kedvenc mondása volt:

„Oka-foka van mindennek."

Mindennek megvolt az oka, és talán a következménye is.

Mindezek ellenére, vagy éppen ezért, apám gondját viselte utolsó idejében.

Egyszer elesett a konyhában. Én csak azt láttam, hogy fekszik a konyhakövön, a feje körül vér és fehér szilánkok. A fehér szilánkokat akkor a nagymama csontjainak hittem. Ettől az egész még rémisztőbb volt.

Arra is emlékszem, hogy egyszer panaszosan azt mondta:

„Csak egy kis lötty kávét adtatok reggelire."

A halála békés volt. Egy karácsonyi, bőséges vacsora utáni éjszakán örökre eltávozott. A kutya egész éjjel ugatott – ő siratta meg először.

Vajon miért veszi körül a halált annyi misztikus gondolat?

Pedig a halál éppen olyan természetes része az életnek, mint a születés. Talán csak azért tűnik titokzatosabbnak, mert a születést a kezdet csodájaként látjuk, a halálban pedig a végét.

Béka a szájban

Három idősebb unokatestvérem lakott egy ideig a szüleivel a ház emeleti részén. Két nagyobb lány volt, az egyik vegyésznek, a másik orvosnak tanult, a legkisebb fiú pedig később szintén orvos lett.

Talán Ágnes, aki vegyész lett, terjesztette rólam, hogy egyszer a számba vettem egy békát.

Jellemző a lojalitásomra, hogy nem tiltakoztam. Ha úgy látták, akkor talán tényleg így volt.

Végül is sok béka volt a kertben. Sokat játszottam velük, a kis medencében pedig háborítatlanul szaporodtak: rengeteg ebihal nyüzsgött benne. Miért ne történhetett volna meg?

Persze a történet nem maradt visszhang nélkül. Engem hamarosan elhivatottnak nyilvánítottak a biológia iránt, és így engem szántak „akkor" orvosnak.

Apám régi vágya volt, hogy ha már ő nem lett mérnök, legalább egyikőnk legyen az. A mérkőzés akkori állása szerint a biológiai vonalat én „választottam" volna, míg a bátyámnak a mérnöki pálya volt kijelölve.

Sok évvel később azonban változott az eredmény.

A bátyám ugyanis mindenféle műszaki dologban kiváló volt. Már az őskorban rádiót, magnetofont épített, és sok mindenhez remekül értett. Volt azonban egy apró bökkenő: a matematikához teljesen hülye volt.

Így végül fordult a kocka. Én próbáltam apám régi vágyát beváltani, és mérnök lettem, a bátyám pedig orvos.

Hogy ki használt többet a világnak?

Nos, ebben a kérdésben nem nehéz elfogultnak lennem: a bátyám.

Én legalábbis így látom utólag. De azért a béka történetét továbbra sem ismerem el teljes bizonyossággal.

Ügyes

A házzal együtt megörököltük a házőrzőt is. Idősödő, jó kiállású nőstény kutya volt, a mi legnagyobb örömünkre pedig még többször is kölyköket hozott a világra. Mi, gyerekek igencsak rácsodálkoztunk ezekre az eseményekre.

A kutya neve Ügyes volt. A tanító bácsi ezt még fel is használta: megtanította nekünk, mikor kell az „ügyes” szót nagy kezdőbetűvel írni.

Nagyon élveztük a kutyát, bár egyáltalán nem volt játékos. Mi mégis mindenfélére megpróbáltuk rávenni. Legyen vadászkutya, legyen szánhúzó, hozzon vissza eldobott tárgyakat – egyik sem működött. Ügyesnek megvolt a maga elképzelése arról, mire való egy kutya.

Azt viszont nagyon élveztük, amikor megjöttek az udvarlók. Olyankor egyszerre sok kutyánk lett.

Ügyes a házat rendesen védte. Ugatott, és néha meglehetősen alattomosan, a betonkerítés rácsai között kinyúlva, a járókelők nadrágszárát is megsértette.

A házat két utcafronton áttört betonkerítés vette körül. Hatalmas saroktelken állt, a kisebbik utca pedig még csak földút volt. A kátyúk ellen a háziasszonyok időnként salakot hordtak ki a kályhákból.

A mi kerítésünk a műkőgyár terméke volt. Akkoriban úgy gondoltuk, ez örök darab. De az iskolából hazatérő gyerekek kreativitása felbecsülhetetlen.

Rájöttek ugyanis, hogy ha egy féltéglával folyamatosan ütögetik a betont, az előbb-utóbb megreped. Egy idő után már csak a benne lévő vasalat tartotta össze.

A kutyát jobb híján apám gondozta. Akkoriban még nem volt szokás a kész kutyaeledel. Ügyes maradékot evett, vagy tejbe áztatott kenyeret kapott. Más világ volt a kutyákat évente el kellet vinni nyírásra, a kutyaszőrre akkoriban szüksége voltaz Államnak.

Csak egyszer történt, hogy én vittem túlzásba a simogatást. Ügyes belekapott a kezembe. Nem harapott meg, csak egy kicsit megkarcolt a fogával.

Akkor megtanultam, hogy **Ügyesnek sincs végtelen türelme.**

A kirándulás

Anyám nővérének két gyermeke volt, a mi két unokatestvérünk. A fiú egyidős volt a bátyámmal, a kislány pedig velem, így sokszor játszottunk együtt.

Az apjuk, Pityi bácsi, a Debreceni Mezőgazdasági Akadémia kémiatanára volt. Mivel templomba járó család voltak, nemigen volt helyük az akadémián. Volt azonban egy tangazdaság Pallagpusztán, Debrecen közelében. Ott építettek számukra egy szabályos kis tanyát: kerttel, tyúkóllal, tyúklépcsővel és egy szabályos kis kőházzal az egész család részére. Oda költöztették őket.

Nekünk érdekes hely volt. Eredetileg szélkerék szivattyúzta a vizet egy kútból egy tárolóba, onnan locsoltak. Többször meglátogattuk őket a szüleinkkel.

Egy napfényes nyári napon a bátyám azzal állt elő, hogy keressük fel őket – mi, gyerekek, egyedül.

A bátyám csomagolni kezdett. Elővett egy fonott szatyrot, és belerakott egy kenyérvéget, egy dobozka zsírt, egy karalábét és hozzá egy vésőt. Keskeny volt, kopott nyelű. Nem tudom, mire gondolt, amikor összeállította ezt a készletet, de így történt.

Elindultunk gyalog, és haladtunk. Nem tudom, merre és meddig.

Otthon azonban a náluk lakó, akkor már egyetemista unokanővérünk felfigyelt a csendre, és keresni kezdett bennünket. Hamar rájött, hogy hová mehettünk. Volt egy udvarlója, Géza. Őt küldte utánunk.

Csak annyit tudok, hogy Géza elindult egy olyan biciklivel, amelynek folyton leesett a lánca. Hogy végül hogyan talált meg bennünket, és hogyan irányított haza, arra már nincs emlékem. Csak az biztos, hogy sikerrel járt.

Ez a nekilódulás nagyon jellemző volt a bátyámra. Később Pityi bácsitól rendszeresen kunyerált kémcsöveket, lombikokat és vegyszereket, és csodálatos kísérleteket mutatott be nekünk.

Az egyik leglátványosabb az volt, amikor egy akkori réz húszfillérest salétromsavba dobott. Barna füst szállt fel, az érme pedig lassan feloldódott. Ha idejében kivettük, különös lett: vékony, elmosódott veretű, fényes érme, szinte olyan, mint egy régi aranypénz.

Gyerekként ez maga volt a tudomány.

Utóirat: A bátyám, Gyula elvégezte az orvosit, szakvizsgákat tett le többek között laboratóriumi szakorvos lett, majd saját céget alapított ahol női rákszűréssel foglalkozott, sok-sok betegnek segített, sajnos már nincs életben – nagyon hiányzik.

A napfény

Anyám gyönyörű, sármos asszony volt. Mindenkivel szót értett, mindenből tudott viccet csinálni, igazán szerethető teremtés volt. A betegei szerették, hálásak voltak neki – akkor még lehetett.

Igaz, ami igaz, a tanulatlan, buta embereket lenézte, de ezt ők soha nem vették észre.

Igazán csak hétvégenként volt ideje velünk foglalkozni és főzni ránk, de akkor megmutatta minden tudását. Ritkán beszélt orvosi dolgokról, egyszer azonban szóba került, hogy a napfény fertőtlenít. Ma már tudjuk, hogy a tavaszi napsugárzásnak valóban lehet szerepe egyes járványok visszaszorulásában, de nekem ez akkor teljesen új tudás volt.

Nem is maradt el a gyakorlati alkalmazása.

Történt egyszer, hogy valamiért elszaladtam a népboltba. Még élt a régi tulajdonos neve, ezért sokan csak Gorzsásnak hívták ezt a boltot. Nagy sietségemben valamibe belerúgtam a járdán, és megsérült az egyik lábujjam.

Azonnal felhasználtam friss tudásomat.

Mivel erősen tűzött a Nap, csak résnyire nyitottam az ajtót, és kidugtam rajta a sérült lábamat.

Akkor büszke voltam a megoldásra.

A füstös lőpor titka

A gyerekek régi szórakozása a lőporkészítés, de hála Istennek, többnyire ritkán okoz bajt. Mi is vonzódtunk a robbantáshoz. Elkészítettük a szokásos módon a füstös lőport: a három összetevőt összekevertük, majd meggyújtottuk. Parádésan égett, mint egy hatalmas csillagszóró, csak éppen nem robbant.

Egyszer aztán a bátyám egyik haverjával, Kiss Alberttal megjelent egy piaci mérleg réz tányérjával. Az volt a terv, hogy a tányér alá lőport teszünk, Albert pedig rááll, miközben a puskapor majd szépen megemeli a fiút.

Nem történt meg. A puskapor ezúttal is csak erős sustorgással elégett.

Kudarc.

Akkor még nem tudtuk, hogy a robbantás tudomány. Azt sem tudtuk, hogy a benzin önmagában nem robban, hanem nagy lánggal ég. Viszont aligha van veszélyesebb egy üres benzineskannánál: a benne maradó benzingőz és levegő keveréke már egészen másképpen viselkedik — valami olyasféleképpen, ahogy a motorban is történik.

Apám idejében már tudták, vagy legalábbis tapasztalatból tudták, hogy ha robbantunk, tartsuk távol magunktól, soha ne hajoljunk fölé, és semmiképpen ne tartsuk a kezünkben.

Én az ilyesmiket írnám a megüresedett óriásplakátokra.

Nem azt, hogy mit vegyünk, mit együnk, kitől féljünk, vagy mit gondoljunk.

Hanem azt, amit valaki egyszer már megtanult, többnyire nem egészen veszélytelen körülmények között.

A füstös lőpor titka pedig csak jóval később, egy betegségem során derült ki.

Betegség

Gyakran voltam kis koromban beteg, majdnem mindig ugyanazzal: mandulagyulladással. Apám nem volt híve a mandula eltávolításának, viszont valahogy mindig tudott a klinikáról penicillint szerezni, ami akkoriban szinte csodaszernek számított, és hamar hatott.

Az egyik alkalommal már túl voltam a nehezén, csak lábadoztam, de még ágyban kellett maradnom. Nekem pedig ilyenkor rengeteg időm volt gondolkodni.

Ekkor jött az ötlet, hogy készítek egy kis ágyút.

A csöve egy kidobott mérleg oszlopa lett, az ágyútalpat pedig fa építőjáték darabjaiból raktam össze. A legfontosabb alkatrész természetesen a puskapor volt. Mivel időm volt bőven, hosszasan foglalkoztam vele: dörzsölgettem, lapogattam, majd a betöltés után gondosan összetömörítettem.

Végül elérkezett a próba ideje.

Kiosontam a teraszra, és meggyújtottam.

Hatalmas durranás következett. Az ágyúcső hátrarúgott, egyenesen a kezemnek, az ágyútalp pedig lerázódott róla, mint kutya a vizet. A lövedéket hiába kerestem.

Nagy szerencsém volt: nem sérültem meg.

Viszont egy fontos felfedezéssel gazdagabb lettem. Legalábbis akkor úgy éreztem, hogy megfejtettem a nagy titkot: a puskapor nem egyszerűen attól működik jól, hogy száraz, hanem attól is, hogy milyen állapotban van.

A tudományos következtetés talán nem volt egészen pontos, de az élmény felejthetetlen maradt. És különösen az, hogy a kísérlet után még mindig megvolt mindkét kezem.

Táborozás a Mátrában

Szüleink befizettek minket egy nyári táborba, a Mátrába. Akkoriban még nem volt általános a komfortos kis sátor, így az iskola, az Állami Általános Iskola, úgy oldotta meg a dolgot, hogy a honvédségtől kért kölcsön egy hatalmas sátrat. Ma már talán csak a vándorcirkuszoknál lehet ilyet látni.

Ehhez persze emberek is kellettek. Két nappal korábban egy kis csapat ment volna felverni a sátrat. Hogy hogy nem, az én bátyám is benne volt ebben az előőrsben. Nagy buli lett volna: teherautón utazni, sátrat verni, és már két nappal korábban birtokba venni a tábort.

Ismeretlen okból azonban úgy döntött az igazgató, hogy a bátyám kimarad ebből. Sajnos első elkeseredésében az igazgatót lehülyézte. Ennek pedig az lett a következménye, hogy nemcsak sátrat verni nem mehetett, hanem még táborozni sem.

Én is rosszul jártam, mert egyedül maradtam a bátyám nélkül. Jobb lett volna együtt nyaralni.

Bár így is jól telt az időm. A kirándulások után mindig a pataknál játszottam, és kis vízkereket eszkábáltam magamnak, miután a vizet egy kis réshez tereltem.

Leginkább azonban a hideg reggelek maradtak meg bennem. A hatalmas kondérnál, amelyben a forró tea volt, türelmesen vártuk a sorunkat a kis alumínium poharunkkal. Még a citrompótló tablettára is emlékszem, amely akkoriban a közétkeztetés szerves része volt.

Nincs ennek különösebb tanulsága, hacsak az nem, hogy a főnökkel legyünk udvariasak. Bár ez nem mindig evidens.

Nyilak és csúzlik.

Még az általánosba jártam, amikor egy barátom Feri elhívott hozzájuk, hogy segítsek mert egy kóbor kutyát kellene kiküldeni a pincéből. Szegény állat - ezt ma mondom - de akkor ütöttük vágtuk az ösztönösen meglapuló jószágot.

Eszünkbe sem jutott, hogy fölösleges fájdalmat okozunk, miért kegyetlenek a gyerekek , hol van ilyenkor a megkérdőjelezhetetlen egysíkú igazságérzet, amikor annyi szeretetet kapnak és keményen el is várnak. Talán ez az ősi ösztön - nem tudom, utólag próbálom megfejteni, mint egy rég félbehagyott kísérletet.

Ott történt, hogy a barátom állítólag dohány szállítására készített, bambusz lécekből álló ládáka fedezett fel. A bambusz léceket íjak készítésére használtuk, de mivel rövidek voltak három darab adott ki egy jó méretű íjat. Ehhez lyukat kellett fúrni és összecsavarozni, ez már ment nekem, úgyhogy remek szerszámok készültek. Persze a megfelelő nyílvessző készítése még nem ment.

Egy másik vonal a csúzli volt, akkoriban az autókerekekben belső gumi volt - ez biztosította tömítést, a külső pedig csak a teherbírásért volt felelős. Ezekből az autógumi belsőkből kellett csíkot vágni majd bőrdarabbal és ipszilon alakú faággal kész is lett a fegyver, minden ellen ami mozgott, vagy állt, vagy puha volt vagy törékeny. Jó játék volt egy szilvát úgy rálőni egy fölbeszúrt ásó élére, hogy pont kettévágja a lövedéket. Egy jó lövés sikeréért bármit feláldoztunk volna, hát nem erről szól a vadászat.

Szerencsére legtöbbször rosszul céloztunk.

A divat

Két barátom és én egy kis biciklis csapatot képeztünk. Együtt fedeztük fel a Nagyerdőt, ettünk éretlen gyümölcsöket, és felfedeztünk egy elhagyott katonai tábort is, díszes sátorhelyekkel, szédületes magasságú megfigyelőállással – szóval minden jóval.

Pista a parkerdő sarkán lakott. Különleges rezidencia lehetett, mielőtt államosították és négy lakást alakítottak ki benne. A barátomék egy nagy, teraszos emeleti lakást kaptak.

Pistának volt egy nővére, aki már más korosztályba tartozott, igazi nagylány volt. Egyszer Pista megjelent egy kis kerek sapkában. Kék vászondarabokból volt összevarrva, amelyekből egy félgömb alakú fejfedő alakult ki. A tetején egy kis fehér szőrmepamacs díszelgett.

A nővére varrta neki. Először azonban mindenki utálta, senkinek sem tetszett. Pista viszont büszkén viselte, le nem vette volna semmi pénzért.

Aztán valahogy megszoktuk. Először én kértem meg Pistát, hogy varrasson nekem is egy ilyet, majd sorra a többiek is szerettek volna egy ilyen mókás, kissé vitatható kinézetű valamit.

Hát ilyen a divat. Elég egy elszánt, elkötelezett vezér, és megyünk utána.

Az igazi biciklim

Telt az idő, a kis fekete biciklimet kinőttem, és én magam is felsős lettem, legalábbis az iskolában.

Az új bicikli már felnőtt méretű volt: bordó színű, férfi vázas kerékpár. Sok víz lefolyt a Főcsatornán, és közben változott a világ. A bátyám például megtanult hátrafelé biciklizni, a kormányon ülve, és abból is kunsztot csinált, hogy villamossal húzatta magát. Ebből néha baj is lett.

A biciklis élet azonban nem sokat változott. A rendőrök rendre ellenőrizték a gyerekeket: van-e világítás, jó-e a csengő, és a macskaszemmel mi van, megvan-e, működik-e, ilyesmik. Nem tudom pontosan megmagyarázni, miért, de féltünk a rendőrtől.

Egyszer már az új biciklimmel jártam, amikor megállított egy rendőr, és kérte a bicikli igazolványát. Ez egy névjegykártya méretű kartonlap volt, amelyre vásárláskor rágépelték a kerékpár gyári számát. A számot a nyereg alatt, a vázba ütötték bele.

Az ellenőrzéskor kiderült, hogy az igazolványon az egyik számjegyet elírták: nem egyezett teljesen a vázba ütött számmal. A biztos úr azt ajánlotta, hogy a rendőrőrsön majd kijavítják, csak menjek be.

Ha nem mentem volna be az őrsre, valószínűleg semmivel sem lettem volna hátrébb. De ez akkor eszembe sem jutott. Megtettem, amit mondtak.

Az őrsön egy hatalmas, fekete olajos padlójú teremben, valahol a végében ült az ügyeletes elvtárs. Nekem az egész nyomasztó volt. Tulajdonképpen minden hivatalos ügyintézés ilyen volt akkoriban.

Még a legvidámabb barakkban is féltünk a rendőrtől, a határőrtől, a vámostól és mindenféle ellenőrtől.

Ez a félelem valahogy a miénk maradt. Senkinek nem adjuk, még akkor sem, amikor már igazán nincs vesztenivalónk.

A biciklisek

Gyakran nekiindultunk hárman, a biciklisek, egy kis kalandozásra.

Most Debrecenből nem a szokásos irányba indultunk. Nem a Nagyerdő volt a cél, Pallagpuszta felé, ahol a Biogál gyógyszergyárat elhagyva, egy nyiladék után kezdődött a Nagyerdő. Most más volt az irány: kelet.

Itt el kell mondanom valamit, ami akkoriban nem tudatosult bennünk. Mi, gyerekek, talán másokkal együtt, valamilyen agymosáson estünk át. Ha megkérdezték tőlünk, hogy az országon kívül hol él a legtöbb magyar, gondolkodás nélkül vágtuk rá: természetesen Kanadában! Megtanultak franciául, sokan vannak, és nagyon jól érzik magukat.

Ugye, hihetetlen? Ilyen a valóság.

Mi, debreceniek, mindig éreztük, hogy valami hiányzik, de nem tudtuk, vagy nem mertük megfogalmazni. Télen például, amikor az új szánkóval álltunk Debrecen egyetlen dombján, a Csónakázó-tó és a Köztemető között félúton, nem fogalmaztuk meg, hogy talán nem ez a sárga homokdomb a legszórakoztatóbb helyszín a szánkózásra. A Zempléni-hegység messze volt, ahogy a Tisza vízpartjai is. Csak éreztük, hogy valami hiányzik. Nem tudtuk, és nem is illett tudnunk, hogy mi.

De térjünk vissza a biciklitúrához!

A Sámsoni úton indultunk kelet felé. Érdekes vidék volt ez. Az egyik hőforrás vizét szabadon engedték, és az út mellett hatalmas pocsolya képződött. Holdbéli tájra emlékeztetett, bokáig érő, barnás vízzel.

Útközben az út mentén földművesek dolgoztak. Néhányan talán gyomláltak valamit. Amikor közel értünk hozzájuk, egyikük odakiáltott:

– Hány óra?

Nem éppen udvarias kérdés volt. Választ nem is kapott, de a leghátul haladó társunk erre úgy reagált, hogy odaszólt:

– Vakparasztok ezek, nem tudják!

Ennek meg is lett az eredménye. Visszafelé menet elkapták a társunkat, és néhány pofonnal segítettek a nevelésében.

Kiderült, hogy mégsem voltak olyan csökkentlátók, mert pontosan a megfelelő embert emelték ki közülünk.

Sajószentpéter

Apám egyik barátja és évfolyamtársa Sajószentpéteren lett körzeti orvos. Egyszer meghívott bennünket, gyerekeket egy rövid nyaralásra. A kisebbik fia, Csaba vigyázott rám, vele csináltunk programokat.

A házuk az utcára nézett, mögötte azonban egy keskeny telek futott fel a domboldalra. Szőlő, málna és gyümölcsfák nőttek rajta. A háziasszony minden jóval tartott bennünket, és ott kóstoltam először nem főzött, hanem kikevert málnalekvárt. Ha valaki tudja a receptjét, azonnal írja meg!

Csaba horgászott a Sajóban, és vadászgatott egy légpuskával, úgyhogy nekem ez maga volt az érdekes világ.

Egy alkalommal hajnalban keltünk, hogy egy közeli tóhoz menjünk horgászni. Még szürkületben értünk egy nagy legelőhöz, ahol megtermett gilisztákat szedtünk csalinak. Ilyenkor még kint voltak a földből, úgyhogy könnyű dolgunk volt. Körülbelül egy óra gyaloglással elértük a csoda helyet, de nem fogtunk semmit. Csak a kaland maradt.

Érdekes volt a zsilip is. A gyerekek azt játszották, hogy a zsilip előtt beugrottak a vízbe, és az erős sodrás lehúzta őket a víz alá, majd néhány méterrel odébb feldobta őket. Nem volt szabad pánikba esni. Azt mondták, ha nem így működne, akkor egy csomó minden ott kuporogna a víz alatt.

Megpróbáltam én is. Pár méter után engem is feldobott a víz.

Tanulságos volt: ha az embert lehúzzák, nem biztos, hogy ott is tartják.

Más világ volt ez.

A rossz nyelvek azt beszélték, hogy némelyik falusi orvos még távcsővel is tudott röntgenezni. A pácienseket sem kellett félteni: előfordult, hogy családostul vonultak be a rendelőbe, és kierőszakolták az injekciót, mert szerintük anélkül nincs gyógyítás.

A doktor úr, Pista bácsi nyugati kocsival járt. Sokat futkosott, és az autóban akkor már nyolcvanezer kilométer volt. Ez akkoriban igen figyelemre méltó futásteljesítménynek számított. A mi keleti autóink jó, ha a felét tudták ennek.

Érdekes, hogy a megfelelőbb anyagok és a finomabb megmunkálás következtében a mai motorok már legalább háromszoros futásteljesítményt is elérnek.

Nemcsak én nőttem fel közben, hanem a technika is felnőtté vált.

Ehhez is kellett vagy ötven év.

A malacok

Disznóhizlalás

Most egy újabb családot költöztettek a szuterénlakásba. A lakás kissé elkeserítő volt, de a semminél jobb. Munkáscsalád voltak: férj, feleség és három gyermek. Mégiscsak mi voltunk a tulajdonosok, így apám kijelölt nekik egy jókora területet a kert hátsó részén, hogy legyen önálló életterük, akár konyhakertnek, akár más célra.

A férfi a Biogál gyógyszergyárban dolgozott, hegesztőként. Apám jellemzően aggodalmasan megjegyezte, hogy talán a hegesztésnél nem elég a védőmaszk, mert az ívkisülés során röntgensugárzás is keletkezhet, ami ellen a maszk nem nyújt védelmet. A nagy tudás is lehet ártalmas: bonyolultabb aggodalmakat tud szülni.

A lényeg, hogy új lakónk felvetette: malacokat kellene tartani, mert ő tud hozni a gyárból egy anyagot, ami remek takarmány lenne. Megállapodtunk, hogy felnevelünk két malacot, majd télen, ha már jó húsban és szalonnában lesznek, levágjuk őket.

A kert bőven adott zöldhulladékot, és ételmaradék is akadt. A gyárból hozott takarmány a micélium volt, amely a penicillin gyártása során, a táptalaj kipréselése után maradt vissza. Így a malacok is kaphattak egy kis maradék hatóanyagot, de fertőző betegségekre soha nem panaszkodtak.

A gyerekek legnagyobb örömére házon belül zajlott le a disznóvágás. Ez olyan hagyományos feldolgozási mód volt, amelynél minimális a veszteség, és csak természetes anyagokat használnak.

A kitisztított belekbe töltötték a hurkát és a kolbászt, az üstökben pedig főtt a hurka és a disznósajt. Hatalmas lábosban olvadt a kockára vágott szalonna. Estére finom tepertőt ettünk, a hájból pedig hájas tészta készült: leveles, lekváros, csodálatos sütemény.

Egyszer az egyik nagymamám azt is megmutatta, hogyan lehet a zsíros maradékokból és fahamuból szappant főzni.

Nekem nagy élmény volt, ahogy a feldolgozás több szálon futott egyszerre. Nekem borsos krumplipürét hoztak a frissen sült vérhez.

Itt a disznó emberi jogai elsikkadtak, de legalább a lehetőségekhez képest környezetbarátok voltunk – így, utólag.

Zene és technika

A tölcséres, tekerős lemezjátszók egy modernebb változatához jutottam hozzá. Itt már a hangerősítő tölcsér a dobozba volt rejtve, a tányér alatti szerkezetet vette körül, de ugyanúgy kurblival kellett felhúzni a rugós mechanikát.

Már nem tudom, miért, talán eltört a rugó, de szét kellett szedni. Sok-sok műszaki megoldást tanulmányoztam benne. Már egészen más volt a kivitel, mint a bádogjátékok esetében: ez már precíz finommechanika volt.

Elhatároztam, hogy ha már minden lemezjátszó elektromos meghajtású, ezt is átalakítom. Végül sikerült, de mégis csak egy kísérleti darab lett belőle.

Nem sok lemezem volt, apám már modern, harminchármas fordulatú, mikrobarázdás lemezeket gyűjtött. Amivel én próbáltam ki a szerkezetet, az Beethoven hegedűversenye volt. Akkor szerettem meg a klasszikus zenét. Azokat a helyeket, ahol a hegedűszólók voltak, már ránézésre ismertem, és oda helyeztem a tűt.

Később sok-sok gyári készülékem lett, de ez a régi lemezjátszó és a hegedűszó felejthetetlenné vált.

A halász-vadászat

Ezért mindig kiigazítottak, hogy vagy halásznak, vagy horgásznak – pedig nagyon más a kettő.

Egyszer alkalmam nyílt két gyakornok orvos sráccal egy kis kirándulásra menni a Hortobágyra. Minden gyerek vonzódik a halász-vadász dolgokhoz, esetleg a fegyverekhez, és ez nálam is így volt. Örömmel mentem velük a Keleti-főcsatornához, teljes felszereléssel. Sőt, ők még két kutyát is hoztak magukkal.

Meleg nyár volt, estefelé értük el a táborhelyünket a vízparton. Fülledt volt a levegő. Ahol nem öntöztek, a kukorica erősen „furulyázott”: levelei csőszerűen kunkorodtak össze, a fű pedig sárgára sült az erős naptól. A Hortobágyon minden más volt, voltak kis erdők, de mintha törpe fák lettek volna, a föld fehér szikes, kemény és repedezett.

Gyorsan testületileg bementünk a vízbe. Mind jó úszók voltunk, a meredek part sem jelentett akadályt. A kutyák is jöttek. Engem már útközben megszerettek, de ez ott nem bizonyult előnynek. A kutyaúszásnál ugyanis az elöl kalimpáló lábaik karmaikkal végigkarmoltak bennünket.

A szeretet nem mindig hoz jót.

Eszembe jutott a néhai biológiatanárom, aki egyszer azt mondta: a kutya és a macska között az is a különbség, hogy a kutya kőpadlón kopog, mert nem tudja behúzni a körmét, mint a macska.

Hát, mindig tanultunk valamit.

A Hortobágyon

Történt egyszer, hogy iskolánk igazgatója, aki szenvedélyes halász-vadász ember volt, meghívott bennünket a Hortobágyra. Csak egy kis kirándulás volt, a halastavak környékén.

Akkoriban sok mindennel próbálkoztak errefelé: rizstermeléssel, gyapottal és ki tudja még mivel. Nemigen váltak be ezek a kísérletek, de az elárasztott területek halastóként a mai napig jól működnek, és sok pontyot adnak a karácsonyi vacsorákhoz.

A tavaknál futottunk össze egy Svédországba szakadt, éppen hazalátogató hazánkfiával. Jól fenn hordta az orrát, büszkén beszélt az ottani dolgokról, és persze megmutatta az új nyugati autóját is: egy csinos Simca személyautót.

A bátyám és én csak ámultunk. A bátyám azonban hamarosan közelebbről is szemügyre akarta venni a csodát, ezért kinyitotta a motorháztetőt. Tapogatta, nézegette a motort, mígnem észrevette, hogy az egyik gyújtógyertya bizony lötyög.

Ez nem volt éppen jelentéktelen hiba. A motor minden robbanásakor ütés érte volna a laza gyertyát és a menetet, és idővel könnyen használhatatlanná válhatott volna.

A tulajdonos nagyon megköszönte a felfedezést. Hálából egy valódi svéd csigafúró-készletet ajándékozott a bátyámnak.

Neki már akkor, nekem pedig valamivel később – ahogy egy kollégánk mondta – affinitásunk volt az autókhoz.

Megint a Hortobágy

A Hortobágyon az a lenyűgöző, hogy a hatalmas pusztaságon az igazi élőhely kevés: a vízpartok, a halastavak környéke és a töpörödött kis erdősávok. Ezért az élővilág ezeken a helyeken igen gazdag, és jól megfigyelhető.

Az ember a szikes pusztában bokáig érő, hatalmas tócsákban gázolhat, miközben gólyák, gémek és csapongva repülő bíbicek látványa gyönyörködteti. Nem a ménes, nem a juhnyáj, nem is a magyar szürke marha a Hortobágy, még gémeskúttal együtt sem. A Hortobágy a végtelen puszta nyugalma, a természet ereje, a sárguló, gyér fű, a szikes föld és az élet, amely így is birtokba veszi a látszólag élhetetlent.

Ezt nem lehet leírni, oda kell menni és érezni.

Ezt tettük mi is hárman a „VAKÁCIÓ!” felirat és az évzáró közötti két-három napon.

Komfortos sátor még nem volt, de már kiárusították a katonák leselejtezett sátorlapjait. Egy darab sátorlap egy honvéd köpenye volt, kettőt összegombolva pedig kis kúp alakú sátor lett belőle. A kúp olyan test, amelynek palástja síkba teríthető: egy nagy körcikk alakú. Szellemes megoldás volt, mert akár négyet is össze lehetett gombolni egy hosszúkás sátor érdekében. Persze alsó lemeze nem volt, így átfújt rajta a szél.

Érdekes jelenség volt, hogy hajnalban, minden külön megbeszélés nélkül, mindhárman a sátor előtt álltunk, és az összes magunkkal hozott ruhadarab rajtunk volt.

A Hortobágy folyó mentén táboroztunk le, közvetlenül a vízparton. Sem IFA, se ÁFA nem volt még feltalálva, legalábbis ott nem.

Jól éreztük magunkat. Sikerült a halászok varsájából egy pontyot kiszedni halászlé céljából, mert a horgászó társaim csak törpeharcsát fogtak, és azok igen kicsik voltak. Szóval jól elvoltunk.

Mivel víz közelében voltunk, az ürgeöntést is kipróbáltuk.

Nagyon jó búcsú volt ez az iskolaévtől.

Egy dolgot viszont megtanultunk a halakkal kapcsolatban: a törpeharcsa hátán egy hegyes tüske áll felfelé, ezért érdemes vele óvatosan bánni. Hasonlóképpen nem ajánlatos egy csuka szájába nyúlni. Amikor ugyanis az ember kihúzná az ujját, a csuka egyik hegyes foga könnyen beakad, és felhasíthatja a bőrt.

Ugrás a gimnáziumban

Nem elírás: nem én ugrottam, hanem a bátyám, és a gimnáziumon belül.

Felvették a debreceni Fazekas gimnáziumba, ahová én is jártam, három évvel később. De nem ez volt az igazi ugrás. Már az első iskolai napján felfedezett az udvaron egy ugrótornyot, amely talán katonai kiképzésre szolgált, amikor én kezdtem ugyanott a toronynak már csak hűlt helye volt. A bátyám minden védőfelszerelés és különösebb gondolkodás nélkül kipróbálta: leugrott róla. Fájdalom, dagadás, repedés a boka táján, aztán gipsz, majdnem térdig. Megtanultam, ha a sérülés erősen megdagad számolni kell a csont sérülésével: repedés vagy törés, orvoshoz kell menni.

Másnap lebontották a tornyot.

A bátyám másnap délután már a kertben ült. A haverjai könnyű karókkal célba dobáltak — a gipszelt lábára.

Ez nagyon jellemző volt rá.

Én akkor még kezdő voltam: csak egy alacsonyan kifeszített dróton próbáltam egyensúlyozni. Máig sajnálnám, ha nem próbáltam volna ki, milyen érzés.

Akkor nem tudnám, hogy az **EMBER** igazi csoda: ezt is képes megtanulni. Ki tudja, milyen rejtett lehetőségek vannak még bennünk?

Nem lehet elmondani

Tisztelt AI, Te többet tudsz az érzésekről, mint bárki a világon, mégsem érzel. Mégis, a segítséged nélkül nem tudnék rendet vágni kusza élményeim, érzéseim, emlékeim között.

Te, olvasó, jobban állsz. Neked vannak, voltak érzéseid, emlékeid. Az enyémek talán példák, vagy minták, vagy csak furcsaságok neked. Kérlek, olvasd, vagy vesd el. Én szeretettel, tiszta szívből, őszintén szeretnék írni.

Mert nem lehet elmondani, mit éreztem, amikor az égig érő jegenyefánk alatt, a gyökeréből feltörő kis hajtások között bolyongva minden rügyet feltörtem, és közben azon aggódtam: nehogy máris behívjanak a kertből.

Nem lehet elmondani, milyen volt, amikor télen csapatostul jelentek meg a fülesbaglyok a tujafákon.

Vagy milyen volt a magasság bűvöletében, amikor a titokzatos padlás hosszú létráján kimászva feljutottam a tetőre. És elmondhatatlan, milyen volt a diófán üldögélni.

Hogy mondjam el a kis denevért, amely a félemeleti erkély villanykapcsoló-dobozában rejtőzött, és amikor kézbe vettem, finoman megharapott?

És a kunyhóépítés korszaka. Mindenütt kis, szénával fedett kunyhók épültek. Milyen volt bennük üldögélni – megint elmondhatatlan.

A malacok gondozása a kert végében, majd télen a disznóölés, minden a szokások szerint. Nekem minden új volt. Új, leírhatatlan érzések, emlékek megint.

Vagy a gyerekek ösztönös vonzódása a fegyverekhez. Ezek akkor a nyilak és a csúzli voltak. Készítettük őket, használtuk, gyakoroltunk. Nagy tudomány volt – de az érzés megint leírhatatlan.

Vagy az élet csodája.

Akkoriban csapatokban portyáztak suhancok az utcán, és minden madarat lelőttek, amit megláttak, mert a FÉG légpuska szabadon kapható volt. Csoda volt, hogy nem lett kevesebb madár. Az élet helyrehozta, amit az emberi butaság elrontott.

Az 56-os forradalom érzése csodálatos volt. Megtudtuk később, hogy ellenforradalom volt, mégis változott a világ. Ez is leírhatatlan.

És a solymászat: a fióka vörös- és kékvércsék felnevelése, reptetése. Milyen lehet ezt elmondani?

Vagy a kis kuvik etetése klinikai fehér egerekkel?

Leírhatatlan a kis vizsla nevelése is, az idomítás kudarca ellenére.

Milyen volt a puszta, a legelő, a vízimadarak röpte, a ragadozók vadászata, a horgászat a Hortobágyon?

Hát ezek így mind leírhatatlanok.

Mégis időnként megpróbálom.

Majd folytatom a kamaszkori emlékek között.